

Duurzaamheids- verslag 2017

**Stichting Pensioenfonds
DSM Nederland**

Inhoudsopgave

1. Voorwoord	3
2. Het duurzaam beleggingsbeleid van PDN	4
3. Implementatie van het duurzaamheidsbeleid	8
4. Integratie in beleggingsproces	9
6. Beleggen in duurzaamheid en transparantie	12
7. Vooruitblik op 2018.....	17
7. Scope en kengetallen	19
8. Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant	21

1. Voorwoord

In het voorliggende Duurzaamheidsverslag 2017 van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland (PDN) licht het bestuur haar duurzaamheidsbeleid toe en legt het verantwoording af over de belangrijkste resultaten over het verslagjaar 2017. Dit verslag bevat een beschrijving van het beleidsvormingsproces, het duurzaamheidsbeleid en de uitvoering hiervan. Het duurzaamheidsverslag is vorig jaar voor het eerst gepubliceerd. PDN heeft Ernst & Young Accountants LLP de opdracht verstrekt gericht op limited assurance bij geselecteerde kengetallen inzake duurzaamheid. Het door hen afgegeven assurance-rapport is toegevoegd aan dit verslag

Het duurzaamheidsverslag is een aanvulling op het financiële jaarverslag, waarin vooral de financiële prestaties van PDN worden besproken. Het duurzaamheidsverslag 2017 biedt de mogelijkheid achtergrondinformatie en inzicht te geven hoe PDN aankijkt tegen haar maatschappelijke rol. Zo streeft het fonds naar transparantie van zijn maatschappelijke bijdrage en bedrijfsvoering.

Bij het beheren van de pensioengelden heeft PDN oog voor mens, milieu en maatschappij. Het pensioenfonds wil een bijdrage leveren aan een betere maatschappij. De onderstaande kerncijfers laten deze betrokkenheid zien.

Totaal belegd vermogen € 7.102 mln 2016: € 6.874 mln	Vermogen belegd in Nederland € 1.304 mln 2016: € 875 mln	Impact Investments 2017 € 229 mln 2016: € 202 mln	Groei Impact Investments € 27,4 mln 2016: € 103 mln
---	---	--	--

Aantal aandeelhoudersvergaderingen waar is gestemd 27 2016: 22 stemmen	Uitgebrachte stemmen 264 2016: 225 stemmen	Aantal uitsluitingen 72 bedrijven 2016: 76 bedrijven	Aantal uitsluitingen 14 landen 2016: 13 landen	Carbon Footprint (tCO₂e/mln USD) Europese aandelen: 149,9 Amerikaanse aandelen: 208,6
---	---	---	---	---

2. Het duurzaam beleggingsbeleid van PDN

Duurzaamheid is voor het bestuur van PDN een belangrijk onderdeel van de beleggingsfilosofie en een integraal onderdeel van de beleggingsbeginselen. Het vermogensbeheer en de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid heeft het bestuur uitbesteed aan DSM Pension Services (DPS).

Doel van duurzaam beleggen

Het duurzaamheidsbeleid is voor PDN een manier om bij te dragen aan de duurzame ontwikkeling van de wereld, waarbij tegelijkertijd het risico- en rendementsprofiel van de portefeuille niet onder druk staat. PDN heeft hiertoe een duurzaam beleggingsbeleid opgesteld. Via dit duurzaam beleggingsbeleid heeft PDN zijn ambitie vertaald naar een concreet uitvoerbaar mandaat.

Gegeven de plaats die het fonds in de maatschappij inneemt wordt bij het vaststellen en het uitvoeren van het beleggingsbeleid niet alleen rekening gehouden met financiële aspecten. Ook aspecten die van belang zijn voor een duurzame en sociale ontwikkeling van de maatschappij worden in acht genomen. Hierbij prevaleert uitdrukkelijk de primaire verantwoordelijkheid die het fonds draagt voor de zekerstelling en uitbetaling van pensioenen aan deelnemers.

DPS heeft het mandaat voor de uitvoering. Om deze reden let DPS in het beleggingsproces niet alleen op de financiële prestaties van bedrijven en overheden waarin wordt belegd, maar ook op de manier waarop wordt omgegaan met maatschappelijke thema's. Onder meer wordt bekeken hoe bedrijven en overheden omgaan met belanghebbenden (stakeholders) in de brede zin van het woord. Tevens worden deze bewust gemaakt over hoe het eigen handelen de brede samenleving raakt.

Beleidsvorming

Bij de vaststelling van het Beleggingsplan worden initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord beleggen besproken en wordt beoordeeld, of en op welke wijze, deze initiatieven en ontwikkelingen worden verwoord in het beleid van het fonds in het Beleggingsplan. Gedurende het jaar geeft PDN invulling aan het beleid zoals

vastgelegd in het Beleggingsplan en houdt het bestuur van PDN vast aan de gekozen koers.

Periodiek, wordt via een brede bestuurlijke discussie dan wel besprekingen in de Commissie Beleggingen en Financieel Risicomanagement, de ontwikkelingen en initiatieven beoordeeld. In geval van waarde worden deze ontwikkelingen en initiatieven vertaald naar beleid of uitvoering.

Dit betekent dat ondertekening van verdragen, aansluitingen bij belangengroepen en deelname aan specifieke acties niet ad-hoc plaatsvinden. De druk van werkgever, belangengroepen, de media en protestgroepen om bij actuele ontwikkelingen aan te sluiten is groot. Tevens is het nastreven van een hoge actiegraad groot. Ondanks deze acties is het zorgvuldig en doordacht vormgeven van duurzaamheid naar mening van het bestuur een solide basis om over de jaren heen een beleid te voeren dat passend is bij het fonds.

De strategische lange termijn beleggingsstrategie 2016-2020 is in 2015 door het bestuur vastgesteld. Daarbij zijn uitdrukkelijk de Investment Beliefs en Policy Beliefs van het fonds als kader voor de bepaling van de beleidsrichting meegewogen. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt rekening gehouden met het fondsbeleid ten aanzien van duurzaamheid.

Duurzaamheidsbeleid

Het duurzaamheidsbeleid gaat uit van de volgende uitgangspunten bij het vaststellen van het beleid:

- Verantwoord beleggen is een integraal onderdeel van het beleggingsproces van PDN. Environment (omgeving/milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur)(**ESG**) aspecten worden meegenomen bij investeringsbeslissingen in diverse mandaten. Onderzoek op het gebied van ESG, maatschappelijke thematiek of aandeelhoudersrechten kan leiden tot de beslissing om een bepaalde belegging niet te doen, af te stoten of de omvang ervan te veranderen.
- We gebruiken actief onze rechten als aandeelhouder. Wij stemmen op de aandeelhoudersvergaderingen van Nederlandse bedrijven waarin we beleggen.

- We zijn actief op zoek naar aantrekkelijke beleggingen die speciale aandacht hebben voor duurzame ontwikkeling. PDN investeert in alternatieve energie, schone technologieën, sociale infrastructuur en microkredieten en zoekt naar nieuwe mogelijkheden om te beleggen in dergelijke beleggingen die bijdragen aan duurzaamheid.
- We communiceren actief en transparant over onze activiteiten.

Deze uitgangspunten heeft het fonds vertaald in een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid dat gebaseerd is op de volgende vijf pijlers:

- **Uitsluiting:** het uitgangspunt voor het uitsluiten van ondernemingen en landen zijn activiteiten die de Verenigde Naties, de Europese Unie of de Nederlandse overheid onaanvaardbaar vinden. PDN belegt niet direct in aandelen of obligaties van ondernemingen die in strijd handelen met de 10 principes van het Verenigde Naties Global Compact. Producenten van controversiële wapens, zoals bijvoorbeeld nucleaire wapens die niet onder de uitsluitingscriteria van het Global Compact vallen, worden ook uitgesloten. Ook staatsobligaties van landen waarop een sanctie van de Verenigde Naties of de Europese Unie rust worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij gaat het voornamelijk om mensenrechten- en wapenvraagstukken.
- **Impact Investments:** PDN maakt gebruik van zogenaamde Impact Investments (doelinvesteringen) om zowel een aantrekkelijk financieel rendement te behalen als maatschappelijke doelen te realiseren. De 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de Verenigde Naties vormen het raamwerk waarin het duurzame karakter van de Impact Investments geclassificeerd worden. Door middel van dit raamwerk kan het fonds gericht investeren in duurzaamheid thema's die gerelateerd zijn aan duurzame ontwikkeling. Gedacht kan worden aan alternatieve energie, microfinanciering en sociale infrastructuur. Naast het duurzame karakter van deze beleggingen kan door middel van deze beleggingen ook een beter rendement of een lager risico voor de gehele portefeuille van het fonds behaald worden via diversificatievoordelen. Impact Investing wordt dan ook getoetst aan de reguliere financiële

parameters die gelden voor het fonds, een tevredenstellend rendement of een vermindering van het risico op totaalniveau.

- **Transparantie:** het fonds maakt transparant waarin wordt belegd. Op de website zijn de namen te vinden van alle bedrijven waarin het fonds per ultimo jaar een positie heeft ingenomen. Het fonds geeft inzicht in de namen van beleggingen in alle beleggingscategorieën.
- **ESG-Integratie:** het fonds benut waar mogelijk ESG factoren in het beheer en voor de beoordeling van beleggingen. ESG staat voor Environment (omgeving/ milieu), Social (sociaal) en Governance (ondernemingsbestuur). Een minimaal niveau op het gebied van ESG is nodig om het bestaansrecht van een bedrijf of belegging te waarborgen.
- **Engagement:** hierbij wordt met bedrijven, die gedrag vertonen dat niet in lijn ligt met de principes van de UN Global Compact, een traject van intensieve dialoog gestart.

Beleid Corporate Governance

In het kader van zijn corporate governance beleid heeft PDN als institutionele belegger de verantwoordelijkheid om op een transparante en verantwoorde manier invulling te geven aan het stembeleid tijdens de Algemene Vergadering van Aandeelhouders van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland waarin door het fonds wordt belegd. Op deze manier wordt op een effectieve manier toezicht gehouden op de koers die de betreffende ondernemingen varen en kan worden beoordeeld of deze koers passend is bij de lange termijn belangen en waarden van PDN.

Het corporate governance beleid van PDN voldoet aan de wettelijke bepalingen die aan dergelijk beleid gesteld worden. Uit hoofde van transparantie publiceert het fonds jaarlijks op de website het fondsbeleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht bij ondernemingen waarin wordt belegd. Daarnaast doet PDN jaarlijks verslag van de uitvoering van het beleid ten aanzien van het stemrecht. Daarbij maakt PDN gebruik van een extern adviesbureau ISS. Het fonds beperkt zich voorsnog tot actief stembeleid bij Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Het fonds publiceert het gevoerde stembeleid op de website.

3. Implementatie van het duurzaamheidsbeleid

Het beleggingsbeleid van PDN is gebaseerd op een aantal belangrijke concrete principes die zijn afgeleid van de voornoemde uitgangspunten en beleid. Deze principes geven aan hoe het fonds naar duurzaamheid kijkt en dit binnen het beleid pragmatisch vertaalt.

Wat we willen stimuleren

Beleggingen in oplossingen voor maatschappelijke ontwikkeling zijn beleggingen die niet alleen financieel bijdragen aan het rendement van de portefeuille, maar ook de intentie hebben om maatschappelijke toegevoegde waarde te creëren.

Wat we willen verbeteren

Het milieu, sociale aspecten en de kwaliteit van ondernemingsbestuur kunnen het beleggingsrendement beïnvloeden. Omgekeerd geldt dat de ondernemingen en instanties waarin we beleggen een effect hebben op de wereld.

Wat we niet willen

PDN wil voorkomen te investeren in beleggingen die niet bij het fonds passen. Daarom belegt het fonds niet in controversiële wapens. Ook sluit het fonds beleggingen in bedrijven en staatsobligaties uit als deze niet voldoen aan het gestelde beleid.

4. Integratie in beleggingsproces

Ons duurzaam beleggingsbeleid is in de gehele portefeuille geïmplementeerd en omvat alle beleggingscategorieën. Voor alle beleggingscategorieën van PDN is geformuleerd op welke wijze duurzaamheidsaspecten in het beleggingsproces zijn geïntegreerd, waarbij dit voor externe vermogensbeheerders is gееffectueerd middels screening bij aanstelling als vermogensbeheerder. Hiervoor gebruikt het fonds de informatie van gespecialiseerde onderzoekbedrijven, niet gouvernementele organisaties en andere bronnen. Hoofdstuk 3.5 van het reguliere jaarverslag geeft inzicht in alle beleggingen van PDN.

DPS als vermogensbeheerder van het fonds licht regelmatig de volledige aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles door op bedrijven die de VN Global Compact uitgangspunten niet naleven of die op een andere manier bij tegenstrijdige zaken betrokken zijn. Toeleveranciers en dienstverleners van het fonds worden ook gescreend.

Voorstellen voor beleggingen worden geanalyseerd op maatschappelijke- en milieugevolgen. Van externe partijen verlangt PDN dat ze passend duurzaamheidsbeleid kunnen aantonen en regelmatig verslag uitbrengen over de prestaties op dit vlak. Zo worden naast de financiële jaarverslagen van onze belangrijkste partners ook de sociale verslagen beoordeeld op passendheid.

Uitsluitingenbeleid PDN

PDN belegt op een dusdanige wijze dat de beleggingen een afspiegeling zijn van de eigen normen en waarden. Bedrijven die gedrag vertonen dat niet verenigbaar is met de 10 principes van het Verenigde Naties (VN) Global Compact worden uitgesloten van belegging. De 10 principes van de VN Global Compact zijn afgeleid uit vier internationale verdragen en verklaringen:

- de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens;
- de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) Verklaring over de Fundamentele Principes en Rechten op het Werk;
- de Verklaring van Rio de Janeiro inzake Milieu en Ontwikkeling;
- het Verdrag van de Verenigde Naties tegen Corruptie.

Mensenrechten

1. Bedrijven moeten de bescherming van Internationaal uitgevaardigde mensenrechten ondersteunen en respecteren, en
2. ervoor zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan mensenrechtenschendingen.

Arbeidsrechten

3. Bedrijven moeten de vrijheid van vakvereniging erkennen en het recht op collectieve onderhandelingen handhaven, evenals
4. het uitbannen van alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid;
5. de effectieve afschaffing van kinderarbeid;
6. de bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep.

Milieu

7. Bedrijven moeten voorzorgsmaatregelen treffen bij het belasten van het milieu;
8. initiatieven ondernemen om een groter milieubewustzijn te bevorderen, en
9. de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën stimuleren.

10

Anti-corruptie

10. Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping.

Naast de uitsluitingen gebaseerd op gedragingen die niet verenigbaar zijn met normen en waarden van PDN, sluit PDN ook bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens zoals clustermunities, landmijnen, chemische of biologische wapens, verarmd uranium munitie, witte fosfor munitie en nucleaire wapens. Naast de producenten van deze wapens worden ook leveranciers van wie hun product van vitaal belang is voor de productie van deze wapens (key-suppliers) uitgesloten van belegging. Landen die zich niet houden aan internationale verdragen of waarop een sanctie van de VN, EU of Nederland rust, worden ook uitgesloten van belegging. Hierbij gaat het voornamelijk om vraagstukken omtrent mensenrechten, wapenproliferatie en democratische rechten.

5. Actief gebruik aandeelhoudersrechten

Aan beleggingen in beursgenoteerde aandelen zijn managementrisico's verbonden. Dit zijn risico's als gevolg van verkeerde beslissingen of onjuist beleid door het bedrijfsbestuur. Het beleid van PDN voor goed bestuur is erop gericht om onze belangen als aandeelhouder te beschermen en invulling te geven aan onze verantwoordelijkheid als aandeelhouder.

PDN belegt in veel ondernemingen. Het is niet mogelijk om altijd bij die aandeelhoudersvergaderingen aanwezig te zijn. Om toch een stem uit te brengen wordt dit vanuit kosten- en capaciteitsoverwegingen op afstand gedaan (proxy voting). PDN stemt enkel op Nederlandse aandeelhoudersvergaderingen.

Voor het uitoefenen van het stemrecht wordt gebruik gemaakt van de diensten van het gerenommeerde Institutional Shareholders Services (ISS). Als institutionele belegger leeft PDN de Nederlandse Corporate Governance Code na. Deze bevat principes en bepalingen over goed bedrijfsbestuur. PDN heeft ook engagement hoog in het vaandel staan. Hierbij wordt met bedrijven, die gedrag vertonen dat niet in lijn ligt met de principes van de UN Global Compact, een traject van intensieve dialoog gestart.

6. Beleggen in duurzaamheid en transparantie

Beleggingskansen die ook maatschappelijke en milieuproblemen helpen oplossen, zoals armoede in ontwikkelingslanden en klimaatverandering, zijn zeer belangrijk voor PDN. Zo is een deel van de portefeuille van het fonds belegd in microkredieten, (sociale) infrastructuurprojecten en duurzame energie. Het fonds classificeert zijn Impact Impact expliciet naar de 17 Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelstellingen) van de VN. Deze 17 doelen zijn:

1. Beëindig armoede overal en in al haar vormen.
2. Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw.
3. Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden.
4. Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen.
5. Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes.
6. Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen.
7. Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen.
8. Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen.
9. Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie.
10. Dring ongelijkheid in en tussen landen terug.
11. Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam.
12. Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen.

13. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden.
14. Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen.
15. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.
16. Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen.
17. Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling.

Op jaarbasis publiceren we een overzicht van de totale beleggingsportefeuille op de website om transparant te zijn over het beleid en de uitvoering. Daarnaast brengt PDN jaarlijks een duurzaamheidsverslag uit waarin wordt uitgelegd hoe het fonds in het betreffende jaar met duurzaamheid is omgegaan.

Uitvoering vermogensbeheer

PDN heeft het beheer van het vermogen en de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid uitbesteed aan DPS. Het vermogensbeheer wordt deels uitgevoerd door DPS en deels door extern geselecteerde managers. DPS selecteert de betreffende externe managers en beoordeelt periodiek de behaalde resultaten.

13

Duurzaamheid in onze beleggingsstrategieën

Duurzaamheid is ingebed in de beleggingen van DPS en waar mogelijk in de beleggingen van de externe managers die zijn aangesteld voor de uitvoering van specialistische mandaten. De manier waarop maatschappelijke thema's een plek krijgen in de beleggingsbeslissingen verschilt per beleggingscategorie.

Uitvoering door DPS

DPS als beheerder maakt gebruik van de screenings- en research capaciteiten van Sustainalytics. Deze adviesorganisatie houdt zich actief bezig met wereldwijd onderzoek naar maatschappelijke thema's en voert analyses uit op het gebied van duurzaamheid ten aanzien van beleggingsportefeuilles. Daarbij

wordt een gestructureerde en binnen de pensioensector geaccepteerde aanpak gevolgd.

Voorafgaand aan een belegging in zakelijke waarden wordt deze transactie getoetst met de research tools van Sustainalytics. Daarnaast wordt de beleggingsportefeuille op kwartaalbasis achteraf getoetst of alle beleggingen voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds. Het staat de uitvoerder vrij additionele bedrijven uit te sluiten op basis van duurzaamheidsoverwegingen.

Als gevolg van dit uitsluitingsbeleid zijn in 2017 geen aandelen, vastgoedaandelen of obligaties verkocht. PDN sluit ultimo 2017 in totaal 72 bedrijven en 14 landen van het beleggingsuniversum uit. Dit zijn 4 bedrijven minder, en 1 land meer, dan ultimo 2016. Bij Europese aandelen droeg duurzaamheid negatief bij met -0,2%. Binnen de Amerikaanse aandelen was dit -0,4%.

Uitvoering externe managers

Bij elk nieuw mandaat dat bij een externe manager wordt ondergebracht, wordt gecontroleerd of dit gebeurt in overeenstemming met het beleid ten aanzien van duurzaam beleggen. De beleggingen van de externe mandaat managers zijn volledig transparant en worden op kwartaalbasis door DPS gescreend op de door PDN vastgelegde duurzaamheidscriteria. Waar nodig worden beleggingen die niet voldoen aan de uitsluitingscriteria van het fonds verkocht door de externe managers.

Vastrentende waarden

Ultimo 2017 werd 62% van het vermogen van PDN belegd in vastrentende waarden. Daaronder vallen ook leningen aan overheden en bedrijven in de vorm van staatsobligaties en bedrijfsobligaties. Ongeveer 34% van de portefeuille is belegd in staatsobligaties, terwijl 18% van het vermogen van PDN is belegd in bedrijfsobligaties. DPS heeft inzicht in relevante duurzaamheidskwesties die zich voordoen binnen de landen en bedrijven waarvan schuldpapier wordt aangehouden.

De ervaring leert dat de relevantie van duurzame thema's op de beleggingen per categorie aanzienlijk kan verschillen. Een thema kan de koersontwikkeling van een aandeel beïnvloeden en tegelijkertijd amper effect hebben op de kredietwaardigheid van het bedrijf. Toch kunnen duurzaamheidsthema's ook

specifiek voor bedrijfsobligaties relevant zijn. PDN spant zich in om de thema's verder te integreren in het beleggingsproces bij aandelen en bedrijfsobligaties en de kruisverbanden inzichtelijk te maken.

Impact Investments

Er zijn twee manieren waarop PDN momenteel in Impact Investments belegt, via fondsen of via individuele effecten. Voorbeelden van fondsen zijn infrastructuur- of zorgvastgoedbeleggingsfondsen zoals de Actiam Institutional Microfinance fondsen die als doel hebben om micro-financieringen te verstrekken aan kleine ondernemers in ontwikkelingslanden. Een ander voorbeeld zijn de fondsen van DIF die beleggen in duurzame energie en sociale infrastructuur zoals ziekenhuizen.

Bepaalde individuele effecten worden ook aangemerkt als Impact Investments als er een helder verband is tussen de cashflows van de onderneming en de 17 Sustainable Development Goals van de VN. Voorbeelden van effecten in de portefeuille die aangemerkt worden als Impact Investments zijn: Ziton A/S, een onderneming die gespecialiseerd is in het onderhoud van offshore windparken en Scandinavian Biogas Fuels International AB, een onderneming die biogas produceert afkomstig van de verwerking van afval.

Het gecommitteerde bedrag aan fondsen met een impact bedroeg ultimo 2017 3,2% van het totaal belegd vermogen (3,0% in 2016), komend van een niveau van 1,8% in 2015. Deze toename komt door nieuwe beleggingen en commitments (contractuele toezeggingen) die PDN is aangegaan.

15

Invloed aanwenden om duurzaamheid te stimuleren

Wereldwijd belegt het fonds in meer dan 4.000 beursgenoteerde bedrijven. Om de kansen en risico's van deze bedrijven goed te kennen, is een voortdurende screening en analyse van belang. Wanneer er aanwijzingen zijn dat een bedrijf onverantwoord onderneemt, bestaan verschillende mogelijkheden waarop het fonds zijn invloed kan doen gelden. Zo stemt het fonds actief op aandeelhoudersvergaderingen van Nederlandse bedrijven. Mochten onze steminitiatieven geen effect hebben, dan heeft het fonds nog de mogelijkheid om de belangen in de betreffende bedrijven af te stoten of een engagement-traject te volgen.

In 2017 is namens PDN gestemd op de vergaderingen van alle Nederlandse bedrijven waarin het fonds heeft belegd. In totaal heeft PDN gedurende 2017 op 27 vergaderingen gestemd, waar 264 agendapunten zijn behandeld. Bij 5 agendapunten is tegengestemd in lijn met het advies van ISS. Deze voorstellen hadden betrekking op het beloningsbeleid, een beschermingsconstructie en een bestuurdersbenoeming. In al deze gevallen waren de voorstellen niet in het belang van het fonds. PDN heeft hiermee in 2017 op alle aandeelhoudersvergaderingen in Nederland waarop gestemd kon worden, ook alle stemmen gestemd.

Beleggen in Nederland

In 2017 was 18,4% van het pensioengeld belegd in Nederland, in totaal ruim €1,3 miljard. Ongeveer 80% daarvan is belegd in Nederlandse staatsobligaties en Nederlandse hypotheeklen. De Nederlandse economie vertegenwoordigt circa 1% van de wereldeconomie.

Carbon Footprint Meting

PDN heeft zijn Amerikaanse en Europese aandelenportefeuilles laten screenen op hun CO₂-emissie. De Amerikaanse aandelenportefeuille liet een uitstoot optekenen van 208,6 waar de benchmark een uitstoot liet zien van 194,1. De Europese aandelenportefeuille liet een uitstoot zien van 149,9 en de benchmark een uitstootniveau van 175,3. De getoonde uitstoot niveaus zijn gemeten per ton CO₂, per miljoen dollar omzet. PDN is voornemens deze uitstootmeting jaarlijks te publiceren in het duurzaamheidsverslag. Deze emissie cijfers zijn Scope 1 en 2 emissies zoals gedefinieerd in het GHG Protocol. Waar mogelijk worden door bedrijven zelf gepubliceerde data gebruikt. Waar dit niet het geval is wordt een modelmatige inschatting gemaakt door Sustainalytics.

PDN is voornemens deze uitstootmeting jaarlijks te publiceren in het duurzaamheidsverslag.

7. Vooruitblik op 2018

Nu het fonds een aantal jaren op weg is met verantwoord beleggen constateert het dat verantwoord beleggen stevig is verankerd in de beleggingsprocessen. In 2018 richt het fonds zich op een verdere verdieping en verfijning van de integratie van duurzaam beleggen in de portefeuille.

De Investment Beliefs inzake duurzaam beleggen zal het fonds in 2018 herdefiniëren. De nieuwe Beliefs kennen de volgende punten:

Integreren van duurzaam beleggen draagt bij aan de lange termijn doelen van zowel fonds als deelnemers

Waarom : Het fonds ziet...

- *...duurzaamheid als een vorm van lange termijn risicomanagement, voor risico's die niet financieel zijn en kan zodoende bijdragen aan de doelen van het fonds;*
- *...dat het integreren van duurzaamheidsfactoren in het beleggingsproces voor betere beleggingsbeslissingen zorgt, waarmee het rendement/risicoprofiel van de beleggingsportefeuille naar verwachting verbetert;*
- *...dat een open dialoog met bedrijven waarin het belegt een bijdrage levert aan het financiële en maatschappelijke rendement;*
- *...dat met gerichte investeringen in specifieke sectoren of thema's gelieerd aan zijn deelnemers zijn effectief toegevoegde waarde levert en zo het verschil maakt voor zijn deelnemers;*
- *...dat een grotere transparantie en zichtbaarheid van het pensioenfonds op het gebied van duurzaam beleggingsbeleid moet worden nagestreefd.*

Consequentie: PDN heeft een beleid op het gebied van duurzaamheid vastgesteld, bestaande uit: uitsluitingen, impact investing, transparantie, corporate governance, ESG-integratie in mandaten en engagement.

Het fonds zal zich in 2018 committeren aan de Montréal Pledge. De Montréal Pledge is een initiatief van VN Principles for Responsible Investment waarbij institutionele beleggers zoals pensioenfondsen zich committeren de C02

voetafdruk te publiceren. Om zo beter inzichtelijk te maken aan welke risico's en kansen het fonds inzake klimaatverandering is blootgesteld. In het verlengde van de Pledge zal het fonds in 2018 beleid formuleren inzake klimaatverandering.

In 2018 zal het fonds een onderzoek uitvoeren naar de mate waarin de beleggingen bijdragen aan de 17 Sustainable Development Goals (SDG's) van de VN. Het fonds zal verder beleid formuleren om de bijdrage aan de 17 SDG's transparant te maken en mogelijk eigen focus SDG's selecteren.

Naast de hierboven genoemde onderzoeken en initiatieven zal het fonds in 2018 onderzoek doen naar aansluiting bij andere duurzaamheidsinitiatieven.

Het werk om risico's op het gebied van duurzaamheid in onze liquide (niet beursgenoteerde) beleggingen te herkennen en beheersen, wordt voortgezet. Daarnaast zet het fonds zich ook in om de markt aan te sporen om te laten zien wat het betekent om duurzaam te beleggen.

7. Scope en kengetallen

Het duurzaamheidsverslag heeft als kerntaak het transparant communiceren van de uitkomsten van het gevoerde duurzaamheidsbeleid van PDN. Het duurzaamheidsbeleid van PDN is van toepassing op het totale belegd vermogen. Alle beleggingen zijn onderhevig aan het duurzaamheidsbeleid, wanneer dit van toepassing kan zijn, binnen een gegeven beleggingscategorie.

PDN heeft Ernst & Young Accountants LLP de opdracht verstrekt gericht op limited assurance bij geselecteerde kengetallen inzake duurzaamheid. Het door hen afgegeven assurance-rapport is toegevoegd aan dit verslag.

De onderstaande tabel vat de hoofdpunten van het beleid samen, toont de bijbehorende kengetallen en de bron van deze kengetallen en Key Performance Indicators (KPI's).

Onderwerp	Omschrijving	Kengetal/KPI	Bron	Pagina
Duurzaamheidsbeleid	Het duurzaamheidsbeleid is van toepassing op alle beleggingen van het fonds.	Totaal belegd vermogen in miljoenen euro's.	Financiële administratie	3
Vermogen belegd in Nederland in 2017	Het fonds is transparant waarin het belegt.	Vermogen belegd in Nederland, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	3 & 16
Impact Investments in 2017	Het fonds merkt fondsbeleggingen met een duidelijke maatschappelijke rol aan als impact investments.	Marktwaaarde of commitment (contractuele toezegging) aan impact investments, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	3 & 15
Groei Impact investments	De groei van de fondsbeleggingen die zijn aangemerkt als impact investments, gedurende het jaar.	Verandering in marktwaaarde of commitments (contractuele verplichtingen) t.o.v. het voorgaande jaar, in miljoenen euro's.	Financiële administratie	3 & 15
Aantal aandeelhouders vergaderingen gestemd	Het fonds stemt conform haar Corporate Governance en stembeleid en biedt hierin transparantie.	Aantal aandeelhoudersvergaderingen gestemd.	ISS	3, 15 & 16
Uitgebrachte stemmen	Het fonds stemt conform haar Corporate Governance en stembeleid en biedt hierin transparantie. Er wordt enkel in Nederland gestemd.	Het totaal aantal voorstellen waar het fonds op heeft gestemd.	ISS	3, 15 & 16
Aantal uitsluitingen (bedrijven)	Het fonds sluit bedrijven uit in overeenstemming met haar uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving. De screening vindt het op kwartaalbasis plaats. DPS heeft twee firma's additioneel uitgesloten.	Het aantal individuele bedrijven die zijn uitgesloten van belegging op basis van de portefeuille en benchmark standen per oktober 2017.	Sustainalytics & DPS	3, 14

Aantal uitsluitingen (landen)	Het fonds sluit landen uit in overeenstemming met haar uitsluitingenbeleid en wet- en regelgeving.	Het aantal landen dat is uitgesloten van belegging per jaareinde 2017.	Sustainalytics	3, 14
Aantal Engagements	Het fonds treedt in dialoog met bedrijven die niet voldoen aan het duurzaamheidsbeleid.	Het aantal bedrijven waarmee in dialoog is getreden in het afgelopen jaar.	Financiële administratie	15
Carbon Footprint meting	Het fonds meet en publiceert de CO2-intensiteit van haar Europese en Amerikaanse aandelenportefeuilles en benchmarks per 31-12-2017.	De CO2-intensiteit van de portefeuille en benchmark. De CO2-intensiteit is de hoeveelheid uitstoot (in tonnen) per miljoen omzet. Scope 1 en 2 emissies worden gebruikt.	Sustainalytics	3 & 16

8. Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland

Onze conclusie

Wij hebben een assurance-opdracht uitgevoerd op duurzame kengetallen zoals opgenomen in het Duurzaamheidsverslag 2017 van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland te Heerlen. Deze assurance-opdracht is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid.

Op grond van onze uitgevoerde werkzaamheden en met inachtneming van de beperkingen die in de paragraaf ‘beperkingen in de reikwijdte van onze assurance-opdracht’ zijn weergegeven, is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de duurzame kengetallen niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, zijn opgesteld in overeenstemming met de gehanteerde verslaggevingscriteria zoals toegelicht in hoofdstuk “Scope en kengetallen” van het Duurzaamheidsverslag 2017.

De duurzame kengetallen bestaan uit “Totaal belegd vermogen”, “Vermogen belegd in Nederland”, “Impact Investments”, “Groeï Impact Investments”, “Aantal aandeelhouders vergaderingen waar is gestemd”, “Uitgebrachte stemmen”, “Aantal uitsluitingen bedrijven”, “Aantal uitsluitingen landen”, “Carbon Footprint” zoals opgenomen in het Duurzaamheidsverslag 2017.

De basis voor onze conclusie

Wij hebben onze assurance-opdracht met betrekking tot de duurzame kengetallen verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A “Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historisch financiële informatie (attest-opdrachten)”. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie ‘Onze verantwoordelijkheden’.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds DSM Nederland zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-

opdrachten (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Dit houdt onder meer in dat wij geen activiteiten ondernemen die conflicterend kunnen zijn met onze onafhankelijke assurance-opdracht. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Beperkingen in de reikwijdte van onze assurance-opdracht

Onze assurance- opdracht is beperkt tot duurzame kengetallen. Wij hebben geen assurance -werkzaamheden verricht met betrekking tot de overige informatie in het Duurzaamheidsverslag 2017.

Op de duurzame kengetallen 2016 is geen assurance-opdracht uitgevoerd. Daarnaast verstrekken wij geen zekerheid bij de ter vergelijking opgenomen informatie bij de duurzame kengetallen en de daaraan gerelateerde toelichtingen over de periode 2015 tot en met 2016.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de duurzame kengetallen in overeenstemming met de gehanteerde verslaggevingscriteria zoals toegelicht in hoofdstuk “Scope en kengetallen” van het Duurzaamheidsverslag 2017, inclusief het identificeren van de beoogde gebruikers en het toepasbaar zijn van de gehanteerde criteria voor de doelstellingen van de beoogde gebruikers. De door het bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de duurzame kengetallen en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in hoofdstuk “Scope en kengetallen” in het Duurzaamheidsverslag 2017.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opstellen van de kengetallen mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het rapportageproces van de Stichting Pensioenfonds DSM Nederland.

Onze verantwoordelijkheden

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht met beperkte mate van zekerheid dat wij daarmee

voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie.

De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en variëren in aard en timing van, en zijn ook beperkter in omvang, dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij assurance-opdrachten gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze kengetallen nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze beoordelingswerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op onze conclusie.

Wij passen de ‘Nadere voorschriften kwaliteitssystemen’ (NVKS) toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, accountantsstandaarden en andere van toepassing zijnde wet- en regelgeving.

Wij hebben deze beoordelingsopdracht professioneel kritisch uitgevoerd met een multidisciplinair team en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A, de ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

De werkzaamheden van onze assurance-opdracht bestonden onder andere uit:

- Het verkrijgen van inzicht in de relevante maatschappelijke thema's en kwesties en de kenmerken van de organisatie.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte verslaggevingscriteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen die daarover in het Duurzaamheidsverslag 2017 staan.

- Het evalueren van de redelijkheid van schattingen gemaakt door het bestuur.
- Het verkrijgen van inzicht in de verslaggevingsprocessen die ten grondslag liggen aan de duurzame kengetallen, inclusief het op hoofdlijnen kennis nemen van de interne beheersingsmaatregelen, voor zover relevant voor onze assurance-opdracht;
- Het aansluiten van de relevante financiële informatie met de jaarrekening;
- Het identificeren van aspecten in de duurzame kengetallen waar waarschijnlijk afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude zich zullen voordoen en het op basis van deze risico-analyse uitvoeren van verdere werkzaamheden gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van de duurzame kengetallen. Deze werkzaamheden bestonden onder meer uit:
 - Het afnemen van interviews met management en relevante medewerkers op groepsniveau verantwoordelijk voor het opstellen van de duurzame kengetallen;
 - Het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor:
 - het aanleveren van de data voor,
 - het uitvoeren van interne controles op, en
 - de consolidatie van gegevens in de duurzame kengetallen;
 - Het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie; en
 - Het analytisch evalueren van data en trends voor de duurzame kengetallen.

Rotterdam, 23 mei 2018

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. J. Niewold RA